

การบริหารสำนักวิปัสสนากรรมฐานของ
สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อจ อาสภมหาเถร)*
The Management of Vipassanā Meditation Center of
Somdej Phra Buddhajarn (Aj Asabhamahathera)

ธนาคม บรรเทากุล

Tanakom Bantaokul

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Corresponding Author. Email: thonycom@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของวิปัสสนากรรมฐานในประเทศไทย (2) เพื่อศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อจ อาสภมหาเถร) (3) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารสำนักวิปัสสนากรรมฐานของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อจ อาสภมหาเถร) งานวิจัยนี้เป็นการงานวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า วิปัสสนาธุระเริ่มเข้าสู่ประเทศไทยโดยการเผยแผ่ของพระโสมพะมิตร และพระอุตระเถระ โดยพระอรหันต์ผู้ได้รับอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช ตามโครงการส่งพระอรหันต์ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำนวน 9 สาย และหลังการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสายวิปัสสนาวงศ์อรหันต์นี้ ได้ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาโดยยึดตามพระไตรปิฎกในมหาสติปัฏฐานสูตร

การสอนวิปัสสนากรรมฐาน ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อจ อาสภมหาเถร) ทำให้การเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐานกรรมของวัดมหาธาตุฯ มีความเจริญมั่นคงและสามารถผลิตพระวิปัสสนาจารย์พร้อมทั้งเปิดสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานขึ้นทั่วประเทศในเวลาอันรวดเร็ว จึงได้ยกฐานะเป็นสถาบันวิปัสสนาธุระในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้ตรงตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช รัชกาลที่ 5 ผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้ เพื่อให้พระสงฆ์ได้ศึกษา

พระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง โดยเฉพาะได้นำหลักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาเป็นข้อบังคับของมหาวิทยาลัย โดยให้ผู้มาศึกษาจะต้องปฏิบัติกรรมฐานปีละ 1 ครั้ง ตามที่ได้กำหนดไว้ จึงเป็นที่มาของการนำหลักวิปัสสนากรรมฐาน มาจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา และฝึกอบรมแก่พระธรรมทูตเพื่อไปสอนวิปัสสนากรรมฐานในต่างประเทศจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: การบริหาร; สำนักวิปัสสนา; กรรมฐาน

Abstract

The Dissertation entitled “The Guideline management of Vipassanā-Kammaṭṭhāna meditation center of Somdej Phra Puttajarn (Aj *Asapamahathera*)” There are three objectives: (1) to study the origin of Vipassanā-Kammaṭṭhāna in Thailand, (2) to study the guideline practice of Vipassanā-Kammaṭṭhāna by Somdej Phra Puttajarn (Aj *Asapamahathera*), and (3) to study the Guideline management of Vipassanā-Kammaṭṭhāna meditation center of Somdej Phra Puttajarn (Aj *Asapamahathera*)

The research found that Vipassanā-dura introduced into Thailand by the propaganda of the Sona and Uttara Mahāthera, the Arahants who were patronized by Asoka the Great. According to project sending the Arahants went out to spread Buddhism 9 lines after the third *Tipiṭaka Saṅgāyana*. The practice of Vipassanā-Kammaṭṭhāna learning from these Arahant groups has been relayed successively based on the *Tipiṭaka* in *Mahāsatipaṭṭhāna Sutta*.

The teaching of Vipassanā-Kammaṭṭhāna of Somdej Phra Puttajarn (Aj *Asapamahathera*) makes the propagation of Vipassanā-Kammaṭṭhāna of Wat Mahathatu has steady growth and able to generate meditation masters and open the Vipassanā-Kammaṭṭhāna meditation centers progressively in the whole country. So it has raised the status as Vipassanā-Kammaṭṭhāna Institute in Mahachulalongkornrajavidyalaya University to follow the royal wish of His Majesty King Chulalongkorn Rama V, who was the founder of this Buddhist Sangha University. For the monks to study the *Tipiṭaka* and advanced subjects, particularly, the Vipassanā-Kammaṭṭhāna practice is a requirement of the university. The students will have to practice Kammaṭṭhāna meditation once a year as prescribed so that it is the origin how the principle of Vipassanā-Kammaṭṭhāna practice has managed into the teaching in the higher education level and training the Buddhist missionary monks to teach Vipassanā-Kammaṭṭhāna meditation abroad to the present.

Keywords: The Management; Vipassanā; Meditation Center

บทนำ

พระนิพพานคือเป้าหมายสูงสุดสำหรับพุทธศาสนิกชน ซึ่งการจะบรรลุถึงได้นั้นต้องหมั่นประกอบพระสัทธรรม 2 ประการ ได้แก่ ปริยัติ (คัมภีร์) และปฏิบัติ (วิปัสสนาธุระ) อันจะนำไปสู่ปฏิเวธ หรือการได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ในที่สุด แม้มีได้หวังนิพพาน แต่ท่ามกลางสภาพสังคมที่สับสนวุ่นวายเต็มไปด้วยปัญหามานับประการในปัจจุบัน พบว่าประชาชนทั่วไปหันมาให้ความสนใจใฝ่ศึกษาหาความรู้เรื่องพุทธธรรมเพิ่มมากขึ้น กระทั่งเกิดปรากฏการณ์หนังสือหมวดธรรมะ ติดอันดับหมวดหนังสือขายดีเป็นเวลาหลายปีติดต่อกัน ส่งผลให้คนไทยสนใจปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพิ่มมากขึ้น ด้วยหวังจะช่วยบรรเทาทุกข์ในจิตใจ สร้างเสริมปัญญาช่วยให้เห็นทางออกของปัญหาที่ประสบพบเจอได้อย่างถูกต้องชัดเจน จนอาจกล่าวได้ว่าปัจจุบันเป็นยุคใหม่ของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในประเทศไทย ดังเห็นได้จากการมีสำนักปฏิบัติธรรมเพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตามความสนใจเรื่องวิปัสสนากรรมฐานในประเทศไทยนั้น หากจะนับว่าก้าวสู่ยุคใหม่เริ่มมีความตื่นตัวกันจริงๆ ก็ต้องเป็นในช่วงหลังปี พ.ศ.2494 เป็นต้นมา คือ หลังจากที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ได้เริ่มนำการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาเผยแพร่อีกครั้ง หลังจากที่ถูกยกเลิกการสอนไปในสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระพิมลธรรมดำรงตำแหน่งสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง ท่านมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านการปฏิบัติธรรม คือวิปัสสนากรรมฐานที่ถูกต้องตามคัมภีร์พระไตรปิฎกแก่พุทธศาสนิกชนชาวไทยทั่วไป แต่ติดข้อที่หาพระอาจารย์ที่เชี่ยวชาญยังไม่ได้ เมื่อท่านเจ้าคุณพระภาวนาภิรามเถระ วัดระฆังโฆสิตาราม เสนอวิธีการสอนวิปัสสนากรรมฐาน ท่านก็เห็นชอบด้วย และเลือกพระมหาโชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.9 ให้เข้าปฏิบัติกรรมฐานกับท่านเจ้าคุณวัดระฆังฯ ในพระมณฑปวัดมหาธาตุฯ เป็นเวลาเกือบ 8 เดือน แต่ก็ไม่แน่ใจว่าจะสมบูรณ์ (Phra Dhamdhīrarājmahāmuni (Chodok Nāṇasiththi), 2009) และพระอาจารย์ผู้สอนวิปัสสนาได้กล่าวว่า”ญาณ 16 นั้นเหมือนอยู่ใกล้แค่เอื้อม แต่เอื้อมไม่ถึง” เป็นเหตุให้สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ต้องพยายามเสาะแสวงหาวิปัสสนาจารย์ต่อไป ดังนิพนธ์เล่าถึงความดำริการก่อตั้งสำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานวัดมหาธาตุฯ ในวิปัสสนาสารฉบับแรก เดือนมกราคม 2498 ความว่า”ได้พยายามเสาะแสวงหาท่านผู้ทรงคุณวุฒิในทางวิปัสสนากัมมัฏฐานที่ควรแก่ที่จะตั้งตนเป็นพระวิปัสสนาจารย์อย่างถูกต้องได้ โดยตระหนักแน่วแน่ใจตามสภาวะว่า พระธรรมนั้น ถ้าเป็นของแท้ของจริงแล้วถึงจะไปตกอยู่ในประเทศใดๆ แม้นต่างชาติต่างภาษากันก็ตาม พระธรรมแท้นั้นจักต้องคงที่เสมอเหมือนกัน ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามชาติตามภาษา อันเป็นส่วนแห่งสมมติธรรม พุทธธรรมย่อมบันดาลให้คนทั้งโลกที่ต่างชาติต่างภาษานั้น ให้เข้ากันได้ ให้เป็นพี่เป็นน้องกันได้ อย่างสนิทอย่างเป็นธรรม ก็เพราะสัจธรรมข้อนี้” (Phra Ajarn Dr.Bhaddanta Āsabhamahathera Dhammājariya Aggamahākammattāhānājariya, 2011)

พุทธศักราช 2495 ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธปาหัง (อาจ อาสภมหาเถร) สมัยเมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระพิมลธรรม ดำรงตำแหน่งสังฆมนตรีว่าองค์การปกครอง ตามคำเชิญของสภาการพุทธศาสนาแห่งชาติ เยือนประเทศสหภาพพม่า ท่านพยายามเสาะหาสำนักปฏิบัติธรรม และได้พบกับสำนักปฏิบัติธรรมสำนักหนึ่ง ซึ่งมีพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังของประเทศสหภาพพม่าเป็นเจ้าของสำนักคือ ท่านมหาสิยาตอ เมื่อได้ศึกษาวิธีสอนและวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักนี้โดยละเอียดถี่ถ้วนแล้ว ท่านก็แน่ใจว่าวิธีการสอนกรรมฐานของสำนักนี้ ถูกต้องตรงกับที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์วิสุทธิมรรค ของพระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งรจนาไว้เกือบพันปีแล้วโดยไม่มีที่สงสัย ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธปาหัง จึงได้แสดงความจำนงต่อท่านเจ้าสำนัก ขอส่งพระภิกษุศิษย์วัดมหาธาตุฯ มาปฏิบัติธรรม ณ สำนักแห่งนี้ พร้อมกับแสดงความปรารถนาว่า ตอนกลับนั้น ขออาราธนาพระอาจารย์ไปสอนทั้งการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และพระอภิธรรมในประเทศไทยด้วย ซึ่งพระอาจารย์เจ้าสำนักก็ตกลงด้วยความยินดี

ในปีเดียวกันนี้พระเดชพระคุณหลวงพ่อกุศลได้ส่งพระเปรียญวัดมหาธาตุฯ ไปศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ทั้งฝ่ายคันถธุระและวิปัสสนาธุระที่ประเทศพม่า โดยนำไปมอบด้วยตนเอง 3 รูป คือ 1. พระมหาโชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.9 เรียนฝ่ายวิปัสสนาธุระ 2. พระมหาบ่าเพ็ญ ป.ธ.5 และสามเณรไสว ป.ธ.4 เรียนฝ่ายคันถธุระ โดยให้พระมหาโชดกอยู่สำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานสาสนนิยสภา ภายใต้การปกครองของท่านมหาสิยาตอ โสภณมหาเถร พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ พระมหาบ่าเพ็ญและสามเณรไสว อยู่วัดอัมพวันาราม ภายใต้การปกครองของท่านยานิกเถรเจ้าอาวาส

พุทธศักราช 2496 พระมหาโชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.9 ได้ศึกษาวิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่เป็นเวลา 1 ปี แล้วกลับคืนสู่ประเทศไทย ในขณะที่เดียวกันพระเดชพระคุณหลวงพ่อกุศลได้แสดงความจำนงไปยังสภาการพุทธศาสนาสหภาพพม่า ขอให้จัดส่งพระวิปัสสนาจารย์ผู้เชี่ยวชาญมายังประเทศไทย 2 รูป พร้อมกับ การกลับคืนสู่ประเทศไทยของพระมหาโชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.9 สภาการพุทธศาสนามีความเห็นอกเห็นใจและ เชื้อถือหลวงพ่อกุศลอย่างสนิทชิดชอบเป็นอย่างมาก ดังนั้น จึงได้จัดส่งพระวิปัสสนาจารย์ผู้เชี่ยวชาญมายัง ประเทศไทยตามที่หลวงพ่อกุศลร้องขอ 2 รูปคือ 1. ท่านอาสภธัมมาจริยะ มุลธัมมัญญานาจริยะ ปธานกัมมัฏฐานาจริยะ 2. ท่านอินทวธัมมาจริยะ กัมมัฏฐานาจริยะ ทั้ง 2 รูปจัดให้พำนักอยู่ ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ช่วยเป็นอาจารย์สอนวิปัสสนากัมมัฏฐานร่วมกับพระมหาโชดก ญาณสิทธิ ตั้งแต่ พุทธศักราช 2496 เป็นต้นมา นับว่าได้ช่วยเป็นกำลังเสริมสร้างพระปฏิบัติศาสนาให้เจริญขึ้นในประเทศไทย และยังดำรงคงสภาพอยู่จนในปัจจุบันนี้ (Phra Ajarn Bhaddanta Āsabhatthera Dhammājariya Padhānkammakammatthā nājariya, 1983)

ในปีพุทธศักราชเดียวกันนี้ สำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ได้ทำพิธีเปิดป้าย สำนักงานขึ้นอย่างเป็นทางการ ณ คณะ 5 โดยใช้ป้ายชื่อว่า “สำนักงานกลาง กองการวิปัสสนาธุระ”

พุทธศักราช 2522 โดยความเห็นชอบของสภามหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยใน พระบรมราชูปถัมภ์ ขอน้อมถวายปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขามานุษยสังคมศาสตร์ เพื่อประกาศสดุดีเกียรติคุณให้ดำรงเสถียรสถาพรในพระบรมพุทธศาสนาสืบไป

คำประกาศสดุดีเกียรติคุณที่เกี่ยวกับวิปัสสนาธุระมีกล่าวไว้ว่า”พระเดชพระคุณเป็นผู้รื้อฟื้นการปฏิบัติวิปัสสนาธุระที่ร้างมาเป็นเวลานานให้กลับเจริญแพร่หลายไปทั่วประเทศ และได้นำพระวิปัสณาจารย์ ออกจากริกแสดงธรรมแก่ประชาชนตามภาคต่างๆ ทั่วประเทศทุกปี” และคำประกาศสดุดีเกียรติคุณที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศมีว่า “เดินทางไปประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ รอบโลกถึงสองครั้ง ได้เข้าเยี่ยมพระสันตะปาปาประมุขแห่งศาสนาคริสต์เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีร่วมกัน พันพุทธศักราชแห่งโลกทุกๆ ปี” นับได้ว่า สมเด็จพระพุทธมหาราช (อาจ อาสภมหาเถร) ได้บำเพ็ญประโยชน์ แก่มนุษยชาติอย่างกว้างขวาง ก่อให้เกิดประโยชน์แก่พระศาสนาและชาติบ้านเมืองทั้งแก่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมาเป็นอันมาก ยากที่จะพรรณนาให้หมดสิ้นได้

สมเด็จพระพุทธมหาราช (อาจ อาสภมหาเถร) การศึกษาด้านปริยัติสำเร็จการศึกษบาลีเปรียญเอก ของการศึกษาคณะสงฆ์ไทย มีผลงานแปลคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นภาษาไทย ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ถือได้ว่าสรุปความย่อจากพระไตรปิฎก วิสุทธิมรรค ก็คือทางสู่พระนิพพาน หรืออุบายเป็นเครื่องส่งให้ถึงพระนิพพาน หรือแผนที่เดินทางสู่พระนิพพาน ย่อมมีความลึกซึ้งแตกฉานในเรื่องเกี่ยวกับวิปัสสนาธุระเป็นอย่างดี และมีตำแหน่งหน้าที่ในวงการคณะสงฆ์สูงเด่น โดยดำรงตำแหน่งสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองย่อมมีวิสัยทัศน์ กว้างไกลในการสืบทอดพระพุทธศาสนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้ทำการก่อตั้งสำนักวิปัสสนากัมมัฏฐาน สอนตามหลัก มหาสติปัฏฐานในพระไตรปิฎกขึ้นภายในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหารสำเร็จ สมบูรณ์เรียบร้อยเป็นที่ยอมรับของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา บุคคลชั้นสูง และประชาชนทั่วไปเป็นอย่างดีในยุคสมัยนั้น ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านวิปัสสนาธุระทั่วประเทศไทย และต่างประเทศทำให้ พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง มั่นคง เข้มแข็งในสายปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน นับได้ว่ามีอิทธิพล อย่างยิ่งต่อสังคมตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาแนวทางการบริหารสำนักวิปัสสนากรรมฐาน ของสมเด็จพระพุทธมหาราช (อาจ อาสภมหาเถร) เพื่อจะทราบมาตรฐานการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่ถูกต้อง สามารถนำไปเป็นแนวทางการบริหารจัดการแก่สำนักปฏิบัติธรรมในสมัยปัจจุบัน เพื่อธำรง พระพุทธศาสนาให้ยืนยงคงประโยชน์แก่พหุชนเป็นอันมากสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของวิปัสสนากรรมฐานในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสมเด็จพระพุทธมหาราช (อาจ อาสภมหาเถร)
3. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารสำนักวิปัสสนากรรมฐานของสมเด็จพระพุทธมหาราช (อาจ อาสภมหาเถร)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เกี่ยวกับการเผยแผ่วิปัสสนาธุระของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) โดยการศึกษาวิจัยดังกล่าวใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ดังนี้

- 1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารหลักฐานทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีที่มาจากแหล่งข้อมูลหลัก (Primary Source) และข้อมูลรอง (Secondary Source) เช่น พระไตรปิฎก หนังสือวารสาร เอกสาร สิ่งพิมพ์ และข้อมูลชนิดอื่น ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ
- 2) ศึกษาวิเคราะห์ อธิบายการเผยแผ่ และอิทธิพลสำคัญที่มีต่อสังคมชาวพุทธ ที่เผยแผ่ไปยังวัดสถานปฏิบัติธรรม และสถานศึกษา
- 3) สรุปและนำเสนอสาระสำคัญที่ได้วิเคราะห์แล้ว เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้วได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอรรถาธิบายและพรรณนาความ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดังนี้

- 1) ข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่างๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2539
- 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสารบทความงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเผยแผ่วิปัสสนาธุระ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีดำเนินการกับข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูล โดยจัดระบบข้อมูล การแสดงความสัมพันธ์ความเชื่อมโยงของข้อมูล การตีความและหาข้อสรุป เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างลึกซึ้งในมุมมองที่สามารถตรวจสอบได้ และมีความน่าเชื่อถือ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้ 2 วิธีการคือ

1. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลจากฐานข้อมูล สำนักหอสมุดแห่งชาติ สำนักหอสมุดกลาง และโดยเฉพาะสำนักงานกลาง กองการวิปัสสนาธุระ คณะ 5 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ราชวรมหาวิหาร รวมทั้งค้นคว้าข้อมูลจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เพื่อให้ได้ข้อมูลเอกสาร ผลงานวิจัย และเอกสารต่างๆ ที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความเกี่ยวข้องกับการบริหารสำนักวิปัสสนากรรมฐานของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเขียนแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

2. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นการวิเคราะห์ตีความข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาของผู้วิจัยแล้วนำมาเรียบเรียงเป็นถ้อยคำพรรณนาเชิงอรรถาธิบาย

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากคัมภีร์และเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ประการคือ

1. ความเป็นมาของวิปัสสนากรรมฐานในประเทศไทย

ผลการวิจัย พบว่า ความเป็นมาของวิปัสสนากรรมฐานในประเทศไทย เกิดจากการดำริของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระพิมลธรรม ตำแหน่งสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง ได้ให้พระสังฆาธิการสำรวจทั่วสังฆมณฑลว่ามีวัดที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในพระไตรปิฎก และด้วยเหตุที่ท่านได้แปลคัมภีร์วิสุทธิมรรค ภาษาบาลีของพระพุทธโฆสาจารย์ มาเป็นภาษาไทย คัมภีร์ฉบับนี้เป็นเสมือนแผนที่ให้เดินทางเข้าไปสู่พระนิพพาน การจะเข้าสู่มรรคผลนิพพาน ได้นั้น การพระศาสนาจะต้องสมบูรณ์คือมีครบถ้วนทั้ง พระปริยัติ พระปฏิบัติ พระปฏิเวธ หากขาดพระปฏิบัติย่อมเป็นไปไม่ได้เลยที่จะมีพระปฏิเวธเกิดขึ้น ท่านได้มองเห็นการพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีแต่การศึกษาภาคปริยัติ ยังขาดภาคปฏิบัติเนื่องจากที่ให้พระสังฆาธิการสำรวจแล้วรายงานผลมา ปรากฏว่าไม่มีวัดใดที่รายงานเข้ามาว่าพบวัดหรือสำนักใดได้ทำการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 อยู่ในขณะนั้น และได้ทำการทดลองสอนวิปัสสนากรรมฐานในพระมณฑปโดยคัดเลือกพระวิปัสสนาจารย์ที่เก่งที่สุดในยุคนั้นมาทำการสอนวิปัสสนากรรมฐานที่นานเป็นเวลา 8 เดือน พระผู้สอนได้เอ่ยปากว่า “ญาณ 16 นั้นอยู่ใกล้แค่เอื้อมแต่เอื้อมไม่ถึง” จึงเป็นเหตุให้ต้องเสาะแสวงหาวิปัสสนาจารย์ต่อไป กาลต่อมาเมื่อท่านได้มีโอกาสเข้าร่วมงานรัฐพิธีที่มณฑลพิธีท้องสนามหลวงได้พบเอกอัครราชทูตประเทศสหภาพพม่าจึงมีโอกาสพูดคุยได้แลกเปลี่ยนความคิด และมีความประสงค์อยากจะไปศึกษาการพระศาสนาในประเทศสหภาพพม่า เป็นจังหวัดที่ขณะเวลาช่วงนั้นรัฐบาลและคณะสงฆ์พม่าจัดงานพิธีสังคายนาที่มีชื่อเรียกว่า ฉัฐสังคายนา เป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกนานาชาติ ได้รับนิมนต์ไปร่วมงานและมีโอกาสได้ศึกษาการพระศาสนาที่ประเทศสหภาพพม่าด้วยตนเอง ฯพณฯ อูนุ นายกรัฐมนตรีรัฐบาลพม่าได้จัดตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐานขึ้นใหม่ในใจกลางกรุงย่างกุ้งชื่อว่า สำนักวิปัสสนาสานยิตสา ได้รับเชิญให้เข้าไปศึกษาดูพบว่าการเรียนการสอนวิปัสสนากรรมฐานถูกต้องตามหลักสติปัฏฐาน 4 แน่แท้ มีประวัติการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ต่อเนื่องกันมาอย่างยาวนานคือตั้งแต่ครั้งตติยสังคายนาพระไตรปิฎก พ.ศ. 236 ณ เมืองปาสิบุตร อินเดีย มีพระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์ และมีพระโมคคัลลีบุตรติสเถระพระอรหันต์เป็นประธาน และได้ส่งพระสัทธีวาทิกเป็นพระธรรมทูตออกเผยแผ่จำนวน 9 สาย สายที่เดินทางมายังสุวรรณภูมิ คือ พระโสณะและพระอุตระอรหันต์ เมื่อกลับมาประเทศ

ไทยจึงได้ส่งพระมหาเปริญญะประโยค 9 คือ พระมหาโชดก ญาณสิทธิ เดินทางไปเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นเวลา 1 ปี และเมื่อถึงเวลากลับประเทศไทย ท่านได้มีหนังสือแสดงเจตน์จำนงขอพระวิปัสสนาจารย์จากสภาการพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย สหภาพพม่ามาพร้อมกันด้วย 1 รูป สภาการพระพุทธศาสนาโดยพระโสภณมหาเถระ (มหาสียาตอ) อัครมหาบัณฑิตได้เป็นผู้พิจารณาคัดเลือกสรุปได้ พระอาจารย์ภักทันทะ อาสภเถระ ธัมมาจริยะเป็นศิษย์ที่มีความรู้สูงทั้งปริยัติและปฏิบัติเป็นอย่างดี เป็นพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญในสภาวะญาณ และปรับอินทรีย์ให้โยคีผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างยอดเยี่ยม มาเป็นพระวิปัสสนาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐานประจำสำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) เป็นผู้ก่อตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหารเป็นแห่งแรกของประเทศไทย เป็นสำนักต้นแบบของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแบบพองหนอ ยุบหนอ

2. แนวทางวิปัสสนากรรมฐานของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)

ผลการวิจัย พบว่า แนวทางวิปัสสนากรรมฐานของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) เป็นแนวทางตามหลักสติปัฏฐาน 4 ตรงกับต้นแบบสำนักศาสนยิตสา กรุงย่างกุ้ง ประเทศสหภาพพม่า ซึ่งสืบต่อแนวทางวิปัสสนากรรมฐานมาจากวิปัสสนาวงศ์ มีการเขียนตำราหลักสูตรการเรียนการสอนขึ้นมาอย่างเป็นระบบโดยพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.9) เป็นผู้แต่งและตรวจทานโดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) มีเอกลักษณ์เฉพาะคือคำว่า “หนอ” มีการเขียนหลักสูตรอย่างเป็นระบบครบถ้วนทั้ง พระปริยัติ พระปฏิบัติ พระปฏิเวธ มีประเด็นสำคัญคือ ในแบบฝึกหัดตั้งแต่แบบฝึกหัดที่ 1-16 นั้น ก็คือฝึกหัดเรียนวิชาญาณ 16 หรือโสฬสญาณ เรียนตั้งแต่ญาณที่ 1-16 อาจเรียกได้ว่าแนวการสอนวิปัสสนากรรมฐานของ สำนักวัดมหาธาตุสอน “วิชาญาณ 16” ให้เกิดขึ้นในประเทศไทยเป็นแห่งแรก โดยมีพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.9) ผู้แต่งตำรา และผู้สอนโดยดำรงตำแหน่งพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระแห่งประเทศไทย และสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ผู้ตรวจทานแก้ไขตำราหลักสูตร เป็นผู้อำนวยการใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาแห่งประเทศไทย

3. แนวทางการบริหารสำนักวิปัสสนากรรมฐานของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)

ผลการวิจัย พบว่า แนวทางการบริหารสำนักวิปัสสนากรรมฐานของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ใช้หลักการบริหารหรือเป้าหมาย การดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงยั่งยืนสภาพจะต้องทำให้เกิดมีขึ้นครบถ้วนทั้ง 3 ประการ คือ 1. พระปริยัติ 2. พระปฏิบัติ 3. พระปฏิเวธ มีอุดมการณ์ คือ ความตั้งใจอย่างแรงกล้าและมุ่งมั่นที่จะทำให่วิปัสสนากรรมฐานเกิดมีขึ้น และฝังรากลึกลงในประเทศไทยให้ได้ วิธีการบริหารสำนักวิปัสสนากรรมฐาน มีหลักสำคัญการบริหารคือ บริหารบุคคล เมื่อได้บุคคลที่ดีมีคุณสมบัติสูงมีสติปัญญาความรู้ความสามารถดี มีสภาวะวิปัสสนาญาณสูง ก็จะสามารถทำกิจการงาน

จัดการภาระทั้งปวงที่รับมอบหมายได้สำเร็จลุล่วงเรียบร้อยด้วยดี

1) การบริหารจัดการตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐานมีเกณฑ์การตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐาน คือ วิปัสสนาจารย์ ต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีสมาธิวิปัสสนาญาณผ่าน รับฟังการเทศน์ลำดับญาณ หรือเทศน์ญาณ 16 เป็นที่พอใจของพระวิปัสสนาจารย์ เป็นผู้ที่ได้เข้าอบรมวิชาครู รับการถ่ายทอดวิชา วิปัสสนาจารย์ หรือวิชาครู และเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น พระวิปัสสนาจารย์ ให้ทำหน้าที่สอนวิปัสสนากรรมฐานได้ วิธีการสอน สอนตามหลักสติปัฏฐาน 4 แบบสำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

2) การสนับสนุนงานด้านวิปัสสนาธุระ มีการผลิตคู่มือ ผู้สอนผู้เรียน และเครื่องมือวัดเกณฑ์ผู้สอน และผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจากพระวิปัสสนาจารย์ที่ร่วมก่อตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐานของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) มีตำราครบถ้วนทุกขั้นตอนตั้งแต่เบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด

3) การบริหารบุคคลคือการพัฒนาบุคลากรทางวิปัสสนากรรมฐาน ได้ส่งพระภิกษุไปเรียนวิปัสสนากัมมัฏฐานในต่างประเทศ ได้นิมนต์พระภิกษุจากต่างประเทศมาสอนวิปัสสนากรรมฐานในประเทศไทย ได้ขยายสำนักวิปัสสนากรรมฐานในประเทศ และได้ขยายสำนักวิปัสสนาในต่างประเทศ

4) คุณูปการการบริหารสำนักวิปัสสนากรรมฐานของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ทำให้มีสำนักวิปัสสนากรรมฐานแพร่หลายในประเทศและต่างประเทศ ทำให้เกิดมีสถาบันวิปัสสนาธุระขึ้นในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พร้อมได้ดูแลงานที่มหาเถรสมาคมมอบหมายให้คืองานอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้แก่พระธรรมทูตที่จะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศทั่วโลก

ข้อเสนอแนะ

ความสำเร็จของการเผยแผ่วิปัสสนาธุระของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) มีความครบถ้วนมากยิ่งขึ้น ควรจัดทำโครงการวิจัยต่อเนื่องในประเด็นประโยชน์ของวิปัสสนากรรมฐาน (สายวิปัสสนาวงศ์อรหันต์) หลักสูตรวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ บริการพองหนอ ยุบหนอ ที่มีต่อวงการต่างๆ เช่น

1. การนำวิปัสสนากรรมฐานฯ ไปใช้ในการพัฒนาบุคลากรสาขาอาชีพต่างๆ
2. การนำวิปัสสนากรรมฐานฯ ไปใช้ในการพัฒนานวัตกรรม
3. การนำวิปัสสนากรรมฐานฯ ไปใช้ในการพัฒนาบุคลิกภาพ

References

- Phra Ajarn Bhaddanta Āsabhathera Dhammājariya Padhānkammakammaṭṭhānājariya. (1983). *Vipassanāteepaneedeega*. Bangkok: P & Four.
- Phra Ajarn Dr.Bhaddanta Āsabhamahathera Dhammājariya Aggamahākammaṭṭhānājariya. (2011). *The basic Vipassanā Meditation Ok Thailand*. Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Company Limited.
- Phra Dhamdhīrārājmahāmuni (Chodok Ñāṇasithi). (2009). *Vipassanā Meditation Part 1, Book 1 General meditation*. Bangkok: Central office Division of Vipassana Section 5. Wat Mahathat Yuwarajarangsarit Rajaworamahavihara.
- Phra Dhamdhīrārājmahāmuni (Chodok Ñāṇasithi). (1987). *Fight the devil*. Bangkok: Centraloffice Division of Vipassana Section 5. Wat Mahathat Yuwarajarangsarit Rajaworamahavihara.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.
- P.A. Payutto. (1997). *Dictionary of Buddhism*. (8th ed.). Bangkok: MCU Press.